

1 Úvod a metodika

Prieskum podnikateľského prostredia v meste Bardejov sa uskutočnil v rámci procesu tvorby programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja iniciovaného mestom Bardejov a realizovaného Komisiou pre strategický rozvoj, v širokej spolupráci so zástupcami mesta, podnikov a významných inštitúcií pôsobiacich na území mesta.

Názory najväčších existujúcich zamestnávateľov na ekonomický rozvoj, miestnu správu a problémy s ktorými sa stretávajú pri svojom podnikaní, pomohli Komisii pre strategický rozvoj lepšie formulovať rozvojové zámery a stratégie, ktoré sa stali súčasťou rozvojového programu mesta Bardejov.

Cieľom prieskumu bolo poznať názory, problémy a plány rozvoja tých, ktorí investujú a vytvárajú pracovné príležitosti pre miestnych obyvateľov. Otázky v prieskume sa týkali podnikania všeobecne, exportnej orientácie, pracovných síl, informácií o nehnuteľnostiach a investíciách, názorov na služby verejnej správy, vzťahov k miestnej správe a celkového dojmu z mesta ako miesta na podnikanie. Na záver boli podniky požiadané o názor na kritické oblasti rozvoja, ktoré by mal riešiť spracovávaný rozvojový program mesta.

Dotazník na prieskum bol pripravený konzultačnou firmou Berman Group podľa rovnakého vzoru ako pre niekoľko stoviek ďalších podnikov v Českej a Slovenskej republike v uplynulých 5 rokoch, takže výsledky možno porovnávať so situáciou v asi štyridsiatich českých a štyroch slovenských mestách (Prešov, Humenné, Trnava a Šaľa).

Na účasť v prieskume bolo vybraných 40 rozhodujúcich zamestnávateľov vo všetkých dôležitých odvetviach mimo verejnej správy, z ktorých 38 sa zúčastnilo prieskumu formou riadeného interview. Skúmaná vzorka je dostatočne reprezentatívna, zahŕňa podniky zamestnávajúce viac ako tretinu ekonomicky aktívnych osôb mesta v najrôznejších odvetviach výroby a služieb a dáva dobrý prehľad o situácii miestneho malého a stredného podnikania. Odpovede podnikov sa v niektorých oblastiach líšili podľa typu podnikania (priemysel, služby, stavebníctvo) a preto boli posudzované na základe tohto hľadiska.

2 Výsledky prieskumu

2.1 Situácia podnikov

Typickým účastníkom prieskumu boli firmy založené po roku 1990 vlastnené fyzickými osobami, ktoré zamestnávajú od 25 do 200 zamestnancov; päť podnikov patrí medzi veľké (od 400 do 1000 pracovníkov) a prieskumu sa zúčastnila aj rada malých firiem (do 10 zamestnancov). 95% podiel firiem založených v posledných 10 rokoch dokazuje, že v meste existuje (prípadne existovalo) prostredie priaznivé pre vznik nových firiem; určitú úlohu iste zohrala aj reštrukturalizácia a transformácia pôvodných veľkých zamestnávateľov.

Pre malé a stredné podniky v celej Slovenskej (aj Českej) republike je charakteristické, že sú obvykle vo vlastníctve tuzemských fyzických osôb. Bardejov tento trend potvrdzuje, pokiaľ prepočítame počty zamestnancov firiem na formy vlastníctva podnikov, v ktorých pracujú, zistíme, že súkromné fyzické a právnické osoby sú zamestnávateľom pre 90% pracovníkov. V rámci celého prieskumu odpovedali iba 2 firmy spoluvlastnené štátom a 3 spoluvlastnené mestom, zahraniční majitelia majú podiely iba v 2 firmách.

2.2 Charakteristika podnikania

Ekonomika Bardejova sa podľa podnikov zúčastnených v prieskume javí ako dobre diverzifikovaná. Miestne firmy sa zaoberajú výrobou aj službami, podľa počtu odpovedí bol najčastejšie zastúpený strojársky, textilný a obuvnícky priemysel. Pre mesto je charakteristické aj silné zastúpenie stavebných firiem, čo tradične súvisí s tým, koľko starostlivosti sa v Bardejove venuje vzhľadom objektov a údržbe pamiatok.

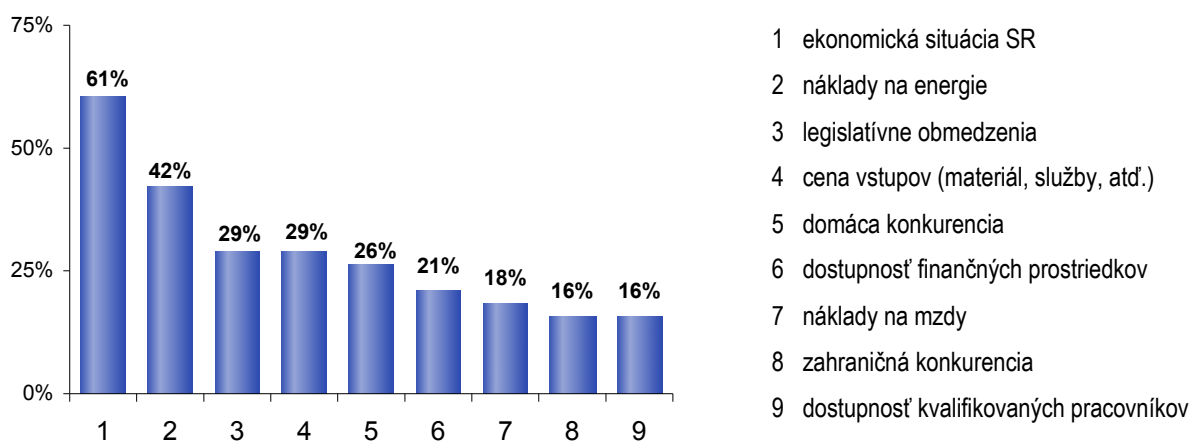
Faktory negatívne pôsobiace na súčasný a ďalší rozvoj firiem viac-menej korešpondujú so zisteniami v celej Slovenskej republike, líšia sa čiastočne podľa typu podnikania (graf 1): Na prvom mieste je „súčasná ekonomická situácia v SR“ (61% opýtaných: z toho 64% v službách a 50% v priemysle). Energetickú náročnosť miestnej ekonomiky (stavebníctvo, strojárstvo, investičné celky) potvrdzuje

druhé miesto ‚nákladov na energie‘ (uviedlo 42% podnikov), najčastejšie v priemysle. ‚Legislatívne obmedzenia‘ a ‚cena vstupov‘ je na treťom až štvrtom mieste (29% podnikov), avšak opäť s rôznym zastúpením v jednotlivých kategóriách podnikov a takmer vôbec nevádi miestnym priemyselným podnikom! Na ďalšom mieste je ‚domáca konkurencia‘ (26%) pre podniky v oblasti služieb a stavebníctva a ‚zahraničná konkurencia‘ pre výrobné priemyselné podniky (33% - tretí najväčší negatívny vplyv pre tento typ firiem).

Za zmienku stojí aj nasledujúce zistenie týkajúce sa jednotlivých odvetví: pre priemyselné podniky je štvrtou až šiestou najčastejšie spomínanou bariérou (každú kategóriu označila štvrtina firiem) ‚dostupnosť kvalifikácie pracovníkov‘, ‚zastaralé výrobné zariadenia‘ a ‚prístup miestnej správy‘. Celkom 6 firiem spomína ‚dostupnosť kvalifikovanej pracovnej sily‘ a vzhľadom k miere nezamestnanosti v regióne je toto číslo prekvapivo vysoké.

Na druhej strane spektra sú ‚nedostatočné priestory‘, ‚posilovanie slovenskej koruny‘ a bližšie nešpecifikované pomery v meste, ktoré trápia 2 podniky. ‚Vzdialenosť na trh‘, ktorá v rade miest končí na poslednom mieste, predstavuje problém pre 13% bardejovských podnikov, čo pochopiteľne súvisí s geografickou polohou mesta.

Graf 1 Bariéry ďalšieho rozvoja bardejovských firiem

Od vstupu do Európskej únie si podniky sľubujú hlavne zlepšenie toho, čo v súčasnosti vnímajú ako problémy v podnikaní – t.j. zjednodušenie administratívy (55%), prístup na veľký trh (42%), stabilné podnikateľské prostredie (29%) a lepšiu vymáhateľnosť práva (21%). 50% priemyselných podnikov očakáva aj prístup k podporným programom EÚ. Pomoc pri získavaní dotácií predstavuje jednu z možností konkrétnej spolupráce verejného a súkromného sektora. Podniky sú si samozrejme vedomé aj negatív - tú najzávažnejšiu pre nich predstavuje vyššia cena práce (63% podnikov), väčšia konkurencia (47%) a náklady na prispôbenie sa novým podmienkam a zákonom (45%).

Modernosť a perspektívnosť miestnej ekonomiky môže byť posudzovaná aj podľa toho, nakoľko sú podniky orientované na progresívne odbory (elektrotechnika, automobilový priemysel, telekomunikácie a podobne). Tento pohľad nie je pre opýtané firmy príliš povzbudivý, keďže v rámci spomenutých odvetví operuje menej ako 6 podnikov. Miestne firmy sú hlavne zamerané na stavebníctvo (12) a strojárstvo (9), alebo dodávajú priamo maloobchodu (13). Miestne špecifickou perspektívou môže byť orientácia 10 podnikov na cestovný ruch.

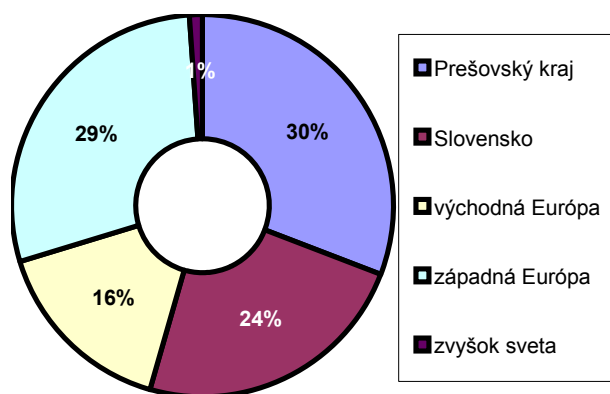
2.3 Exportná orientácia a „ukotvenie“ podnikov v kraji

Malé a stredné podniky obvykle slúžia potrebám mesta a regiónu a bardejovské nie sú výnimkou. Hlavne podniky v službách a stavebníctve majú až na výnimky málokedy odbyt mimo Slovenskej republiky. Na druhej strane všetky priemyselné podniky a dopravné firmy vyvážajú aspoň 10% a často až 100% svojej produkcie, čo platí hlavne pre firmy v ľahkom priemysle. Vzhľadom k ich obratu sa miestna ekonomika ako celok javí ako mierne nadpriemerne exportne orientovaná (graf 2). Pokiaľ budeme za export považovať aj predaj mimo Prešovského kraja, je situácia ešte lepšia. Firmy núti k exportu okrem iného aj fakt, že región má nízku kúpyschopnosť.

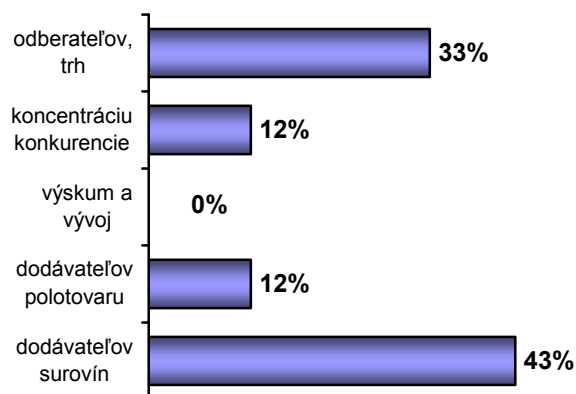
Výšku predaja za rok 2003 neuviedli úplne všetky podniky (33 z 38). Dostupné dáta hovoria o tom, že týchto 33 firiem predalo v roku 2003 výrobky a služby za 4,341 miliardy Sk, priemerne za 630 tis. Sk na pracovníka, pričom z tohoto pohľadu je najhoršia situácia v textilných podnikoch (ročný predaj aj okolo 130 tis. Sk na pracovníka!). Sedem podnikov (5 z oblasti služieb, 3 zo stavebníctva) očakáva pokles predaja v tomto roku, väčšina je však optimistická, takže celkovo by mal byť dosiahnutý rast odhadom približne plus pol miliardy Sk (531 mil. Sk) v roku 2004, čo predstavuje nárast o 12%. Priemyselné podniky síce neočakávajú ani v jednom prípade pokles predaja ale celkove očakávajú rast vo výške „iba“ 7% v porovnaní so stavebníctvom, ktoré vzrastie o celých 22%! V stavebníctve je tiež najvyšší predaj na pracovníka – 920 tis. Sk.

V odpovedi na ďalšiu otázku podniky (hlavne stavebné) potvrdili, že sú s regiónom zviazané okrem iného aj tým, že zhruba 43% má v kraji významných dodávateľov surovín a/alebo polotovarov a 33% významných odberateľov (graf 3).

Graf 2 Exportná orientácia

Graf 3 Máte v kraji ...

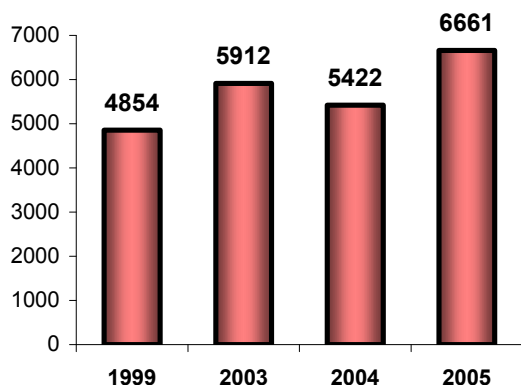

2.4 Pracovná sila a zamestnanosť

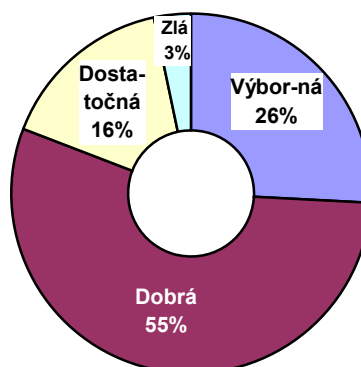
Celkový počet zamestnancov v sledovaných 38 firmách je 6922 (do tohto počtu sú zahrnutí aj zamestnanci, ktorým sprostredkovateľská agentúra zaisťuje prácu v zahraničí). Porovnanie s minuloročnými 7112 a odhadom 8661 na ďalší rok ukazuje, že v zimných mesiacoch dochádza k pravidelnému prepúšťaniu a že podniky majú optimistický pohľad na ďalší vývoj. Pokiaľ odpočítame celý vplyv outsourcingovej firmy, ktorá zaisťuje export pracovných síl (a to nie len bardejovských) a obsadí stovky pracovných miest mimo bardejovskej ekonomiky, vyzerajú tieto čísla trochu horšie, ale reálnejšie (graf 4).

Výrazný nárast zamestnanosti od roku 1999 je možné pozorovať v opýtaných firmách v priemysle a v službách, čo naznačuje, že podniky, ktoré prežili toto obťažné obdobie sú v relatívne dobrej pozícii. Vzhľadom k prevahe stavebníctva a priemyslu v skúmanej vzorke neprekvapuje, že podiel žien dosahuje necelých 38% (pochopiteľne v textile a v obchode nad 50%). Pozíciu mesta ako centra regiónu potvrdzuje aj skutočnosť, že viac ako 50% zamestnancov dochádza do miesta zamestnania.

Graf 4 Zamestnanosť (bez outsourcingu)

Graf 5 Kvalita pracovnej sily

Kvalifikačná štruktúra v opýtaných podnikoch sa vyznačuje priaznivou stabilnou až mierne rastúcou mierou zastúpenia vysokoškolákov (5,4% tento rok a odhad rastu podielu až na 7,8% v roku 2005), čo je výrazne lepšia situácia ako je obvyklé v malých a stredných podnikoch v podobne veľkých mestách. Väčšina zamestnávateľov očakáva, že v budúcom roku zamestnanosť zvýši, niektorí aj o desiatky percent. Znižovanie stavov očakávajú dve firmy (celkom asi 70 pracovných miest), dve (priemyselné) sú rozhodnuté skončiť s podnikaním v Bardejove a jedna o tejto možnosti uvažuje (tieto tri firmy dnes zamestnávajú viac ako tisíc ľudí). V strednodobom výhľade plánujú opýtané firmy (bez outsourcingovej agentúry) vytvoriť viac ako 1200 nových pracovných miest (avšak z toho niektoré iba sezónne alebo krátkodobo).

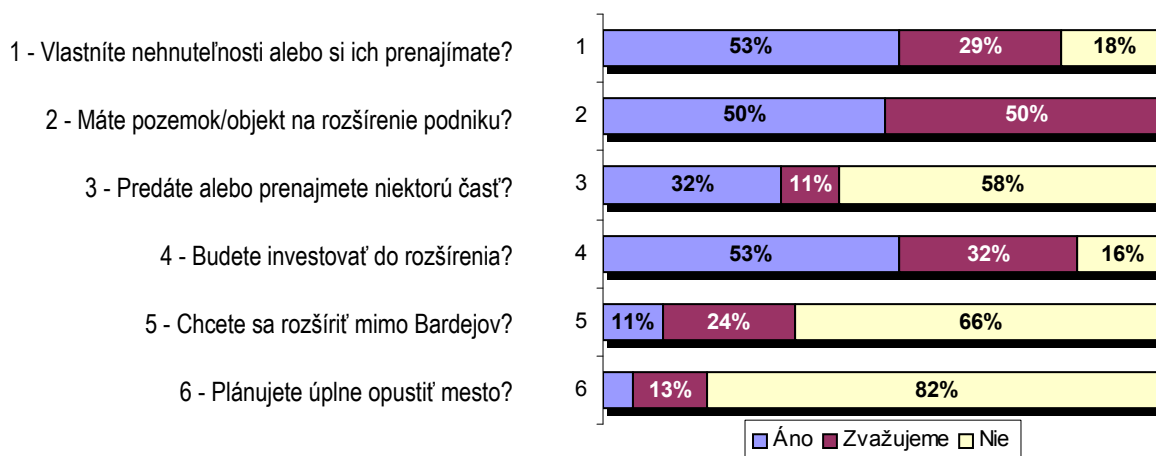
Kvalita pracovnej sily bola hodnotená veľmi dobre (čo potvrdzuje trend nastolený aj inými východoslovenskými mestami) - výborných alebo dobrých je 81% všetkých zamestnancov (graf 5). Napriek vysokej nezamestnanosti v regióne už dnes 15 podnikom chýbajú k rozvoju kľúčové zručnosti a kvalifikácie v najrôznejších odboroch, najčastejšie technické odbory a remeslá, ako sú konštruktéri, technici, opravári strojov, lakovači, šičky, čašníci a kuchári. Ďalších 11 podnikov očakáva podobné problémy v budúcnosti. Priemerná mzda 12375 Sk sa vyvíja viac-menej v súlade s priemerom kraja, najlepšia situácia je v priemysle, kde existujú aj podniky s priemerom nad 18000 Sk.

2.5 Informácie o nehnuteľnostiach a investičných zámeroch

Výsledky v porovnaní s inými mestami naznačujú relatívne horšiu situáciu v dostupnosti nehnuteľností k podnikaniu. Prieskum (graf 6) ukázal podpriemerný podiel podnikov, ktoré vlastnia svoje objekty (52%), iba polovica má k dispozícii dostatočný priestor na rozšírenie a iba 12 (31%) firiem hodlá časť svojich nehnuteľností predať alebo prenajať. Tieto výsledky priamo súvisia aj s pomerne zlým hodnotením ponuky pozemkov a objektov na podnikanie (viď. kapitola 2.6).

Pomerne priaznivé sú naopak informácie o nových investíciách. Investovať do rozšírenia výroby sa chystá 20 podnikov väčšinou v tomto a ďalšom roku, ďalších 12 firiem túto možnosť zvažuje. Celková investičná aktivita presahuje pol miliardy Sk a je obdobná ako vo veľkých českých mestách s rastúcou ekonomikou, čo je na veľkosť podnikov v tomto prieskume obdivuhodné. Podniky uviedli, že tieto investície vytvoria až 779 nových pracovných miest, čo je v súlade s odpoveďami na otázku zamestnanosti za rok (po odčítaní sezónnych miest). Avšak iba 4 podniky rozšíria svoje aktivity (z nich 2 v zahraničí), ďalších 9 o tejto možnosti uvažuje. V odpovedi na otázku „prečo sa nerozšíriť v Bardejove“ sa okrem logického dôvodu obsadzovania nových trhov objavujú aj sťažnosti na nepriaznivé podnikateľské prostredie na mieste podnikania. Dva podniky sa chystajú ukončiť svoje pôsobenie na doterajšom mieste, 5 podnikov o tejto možnosti uvažuje často kvôli „diskriminačnému prístupu miestnej a štátnej správy“, iné podniky kvôli globalizácii alebo tlaku na výrobné náklady, pričom v týchto prípadoch neexistuje „nič, čo by miestna správa mohla urobiť, aby tento trend zvrátila“.

Graf 6 Nehnuteľnosti k podnikaniu

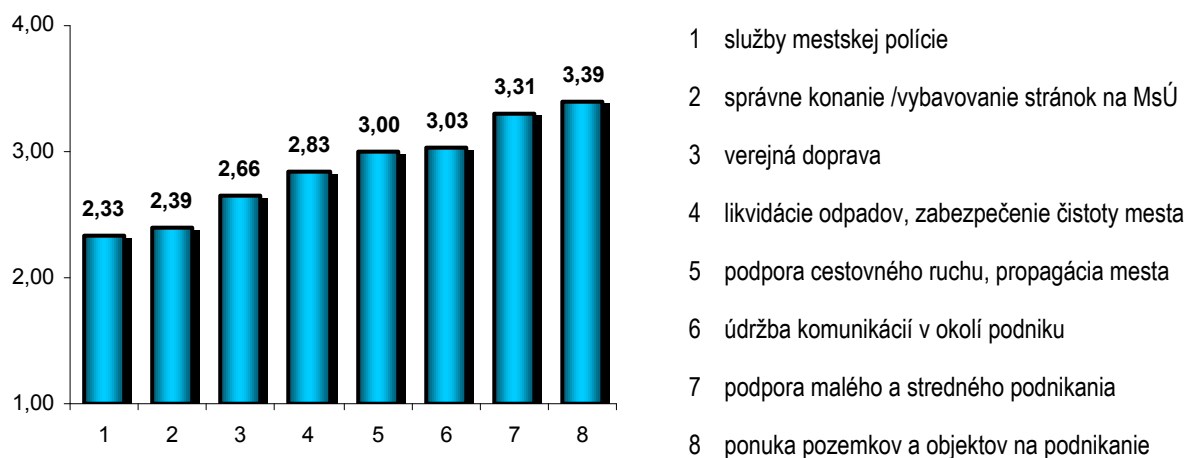
2.6 Služby miestnej správy

Hodnotenie služieb poskytovaných miestnou správou bolo v priemere mierne horšie (priemerná známka 2,84) ako v ostatných 4 skúmaných mestách SR v minulých rokoch (2,77). Existujú však rozdiely v hodnotení podľa jednotlivých odvetví (napr. medzi priemyselnými firmami je priemerná známka 3,03 a medzi firmami v oblasti stavebníctva a služieb je hodnotenie 2,76) a podľa jednotlivých služieb (graf 7).

Analýza hodnotenia ukázala, že:

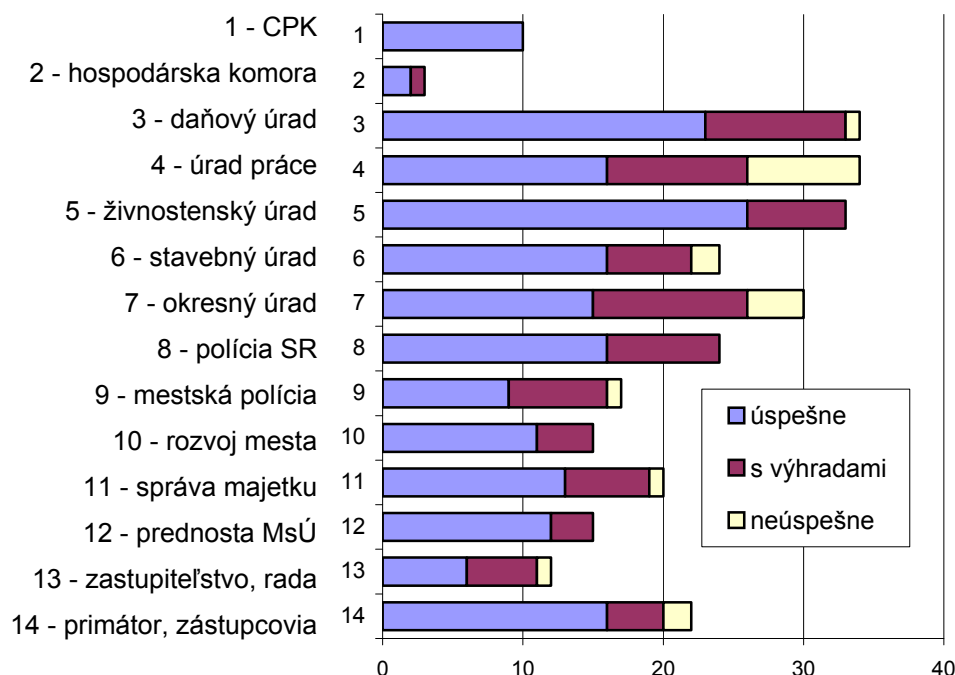
- ponuka nehnuteľností na podnikanie je hodnotená najhoršie, a to ako priemyselnými podnikmi, tak aj firmami v oblasti služieb, ktoré vyžadujú skôr nebytové priestory ako zainvestované priemyselné zóny;
- podpora malého a stredného podnikania je hodnotená zle (najhoršie opäť priemyselnými podnikmi), z ďalších komentárov a odpovedí je čiastočne zrejmé, akú podporu MSP si jednotlivé firmy predstavujú;
- subjekty podnikajúce v službách vyžadujú lepšiu propagáciu mesta a podporu cestovného ruchu;
- ako služba, ktorá potrebuje najvýraznejšie zlepšenie, bola predovšetkým (polovicou opýtaných) uvádzaná všeobecná podpora podnikania; námety na zlepšenie a rozvoj sa týkali hlavne: zníženia administratívy, zadávania verejných zákaziek miestnym firmám, väčšia spolupráca mesta s rozhodujúcimi podnikmi, vytváranie rovnakých podmienok pre malé a stredné podniky ako pre zahraničných investorov, pomoc pri získavaní rozvojových fondov EÚ;
- služby miestnej polície boli hodnotené najlepšie zo všetkých uvedených.

Graf 7 Hodnotenie služieb miestnej správy

Z jednotlivých inštitúcií, ktoré boli hodnotené opýtanými podnikmi, sa ako najčastejšie úspešne navštevovaný javí živnostenský a daňový úrad (graf 8). Osem opýtaných podnikov uviedlo neúspešný kontakt s úradom práce a desať iných malo výhrady. Hospodárska komora je hodnotená iba tromi podnikmi, CPK desiatimi a všetkými pozitívne.

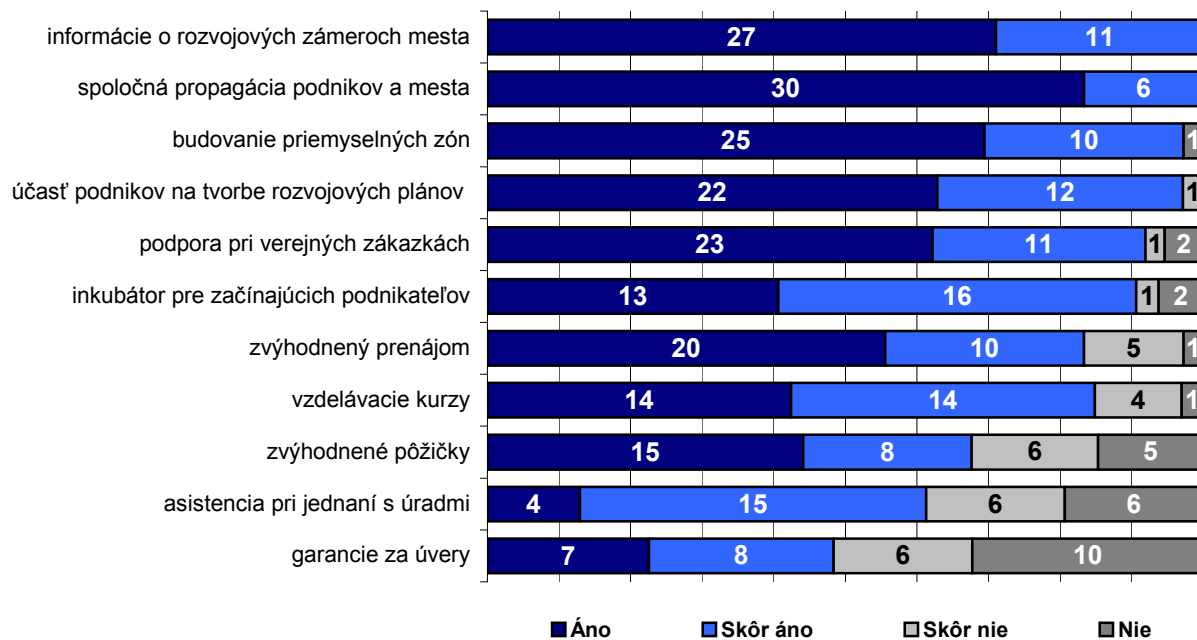
Graf 8 Hodnotenie kontaktov s inštitúciami

2.7 Služby pre podnikateľov

V ďalšej časti dotazníka bolo zisťované, aké služby by podľa názorov podnikov mala miestna správa poskytovať. Z grafu 9, v ktorom sú zhrnuté počty odpovedí k jednotlivým ponúkaným možnostiam, je zrejmé o aké formy pomoci zo strany miestnej správy majú podniky záujem.

Graf 9 Názory na formy podpory podnikania

Súčet odpovedí ‚určite áno‘ a ‚skôr áno‘ je u všetkých služieb vyšší ako súčet ‚skôr nie‘ a ‚určite nie‘ (s výnimkou garancie za úvery, kde tesne prevážil nesúhlas – to je obdobné ako pri prieskumoch v iných mestách); všeobecne platí, že za najväčšiu mieru asistencie sa prihovárajú stavebné podniky.

Pomerne jednoznačne je podľa tohto hodnotenia považované za povinnosť miestnej správy to, čo nie je príliš finančne náročné - t.j. poskytovanie informácií o rozvojových zámeroch mesta, spoločná propagácia podnikov a mesta, účasť podnikateľov na tvorbe rozvojových stratégií a podpora pri získavaní verejných zákaziek. Budovanie priemyselných zón je miestnymi podnikmi požadované veľmi intenzívne, rovnako ako všade inde na Slovensku (aj v Čechách), kam dosiaľ neprišla významná nová investícia tzv. na zelenú lúku. Z možností finančnej podpory podnikania je za „pomerné žiadúci“ považovaný zvýhodnený prenájom pozemkov a objektov, kým zvýhodnené pôžičky a garancie za úvery sú odmietané častejšie (zrejme aj vzhľadom k niektorým negatívnym skúsenostiam iných miest). Zaujímavosťou je aj pomerne silná podpora inkubátorov pre začínajúcich podnikateľov všetkými kategóriami podnikov.

2.8 Celkový dojem

Celkové hodnotenie miestnej správy aj mesta, ako miesta na podnikanie je priemerné. Mesto z tohto hodnotenia vychádza so slušnou známku pre miestnu správu (2,6) a dostatočnou známku pre miesto na podnikanie (2,91). Hlavne známkami ‚výborne‘ podnikatelia veľmi šetrili (grafy 10 a 11), najspokojnejšie s podnikateľským prostredím sú firmy zo stavebníctva.

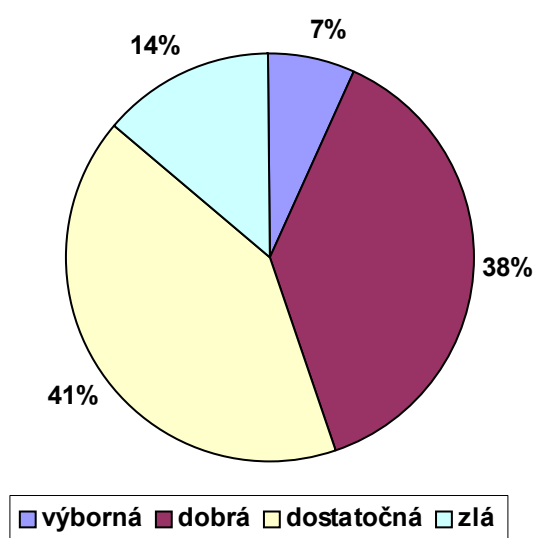
Ako najčastejšie pozitívne prvky v miestnom podnikateľskom prostredí boli uvádzané tieto tri:

- pracovná sila, jej prispôsobivosť a ochota pracovať;
- prírodné prostredie, história, množstvo a údržba historických pamiatok – vysoký potenciál pre cestovný ruch, opravené námestie;
- relatívne nízke ceny služieb.

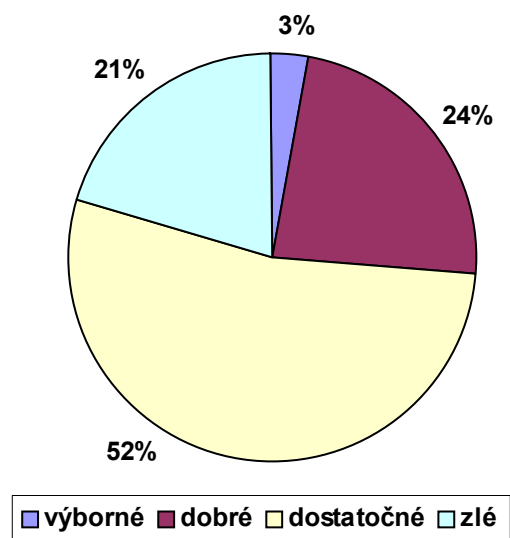
Za najzávažnejšie negatívne faktory je podľa počtu odpovedí (t.j. boli spomenuté aspoň trikrát) možno považovať hlavne:

- polohu mesta, vzdialenosť od centier a dopravných ťahov;
- nevyužitie potenciálu cestovného ruchu, krátka doba pobytu turistov v meste;
- slabá kúpna sila obyvateľstva, hospodárska situácia celého regiónu;
- komunikácia s podnikateľmi, prístup úradov, malý záujem radnice o potreby podnikov, používanie tzv. stranického kľúča pri obsadzovaní miest a verejných zákaziek.

Graf 10 Hodnotenie miestnej správy

Graf 11 Bardejov ako miesto na podnikanie

2.9 Kritické oblasti

Na otázku, ktorými kritickými oblasťami by sa mal zaoberať strategický plán mesta, odpovedali podniky nasledovne:

- získanie vonkajších investorov - 79% podnikov
- rozvoj cestovného ruchu - 79% podnikov
- podpora malého a stredného podnikania - 76% podnikov
- infraštruktúra - 55% podnikov
- doprava v meste a do mesta - 48% podnikov
- vzťahy samosprávy a podnikateľskej verejnosti - 31% podnikov.

Podniky z oblasti služieb ešte považujú za dôležitú otázku imidžu mesta. Témy, ktoré boli spomenuté menej ako tri krát sú napríklad: mestské byty, životné prostredie, sociálna politika, správa mesta a bezpečnosť mesta.

3 Závery z prieskumu

Za najdôležitejšie pozitívne zistenia z prieskumu považujeme:

- miestne podniky hodnotia svoju situáciu veľmi dobre aj do budúcnosti a to jednak subjektívne (kvalita zamestnancov), aj objektívne (nárast počtu zamestnancov, očakávané investície, rast tržieb);
- celkový počet zamestnancov všetkých 38 opýtaných podnikov rastie, od roku 1999 o desiatky percent a v blízkej budúcnosti majú vzniknúť stovky pracovných miest (cca 1200); mesto je hospodárskym centrom regiónu, miestne podniky zamestnávajú významný podiel vysokoškolsky vzdelaných ľudí;
- 20 firiem plánuje (a ďalších 12 zvažuje možnosť) investovať do rozšírenia výroby v mieste pôsobenia – celkovo viac ako pol miliardy SK, prevažne v tomto a budúcom roku;
- mesto ponúka potenciál pre rozvoj cestovného ruchu a kúpeľníctva (historické pamiatky, tradičné firmy v odbore).

Ako ďalšie závery z prieskumu možno uviesť, že:

- podniky požadujú väčšiu mieru podpory zo strany verejnej správy, v prvom rade záujem o ich činnosť, spoluprácu, poskytovanie informácií a zjednodušenie administratívy;
- existuje dopyt po špecifických nehnuteľnostiach na podnikanie, jednak pre výrobu a aj pre služby; to zatiaľ predstavuje slabé miesto aj v snahe prilákať vonkajších investorov;
- geografická poloha mesta je skôr nevýhodná; blízkosť Poľska sa neprejavuje ako dobre využitá silná stránka a vzdialenosť na trhy v západnej Európe, ale aj v Bratislave alebo v Čechách je nevýhodou;
- miestna ekonomika je zatiaľ orientovaná na tradičné odvetvia (stavebníctvo, textil, strojárstvo) a nezapája sa výraznejšie do perspektívnych odvetví 21. storočia; mesto tiež začína pociťovať nedostatok pracovníkov v niektorých profesiách – hlavne v remeslách.

Prieskum podnikateľského prostredia je poučným zdrojom informácií o názoroch zamestnávateľov, hlavne malých a stredných podnikov v Bardejove. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja by mal rozhodne ukázať riešenia najväčších problémov, ktoré miestne podniky pociťujú a vytvoriť v meste takú podnikateľskú klímu, ktorá im umožní sa ďalej rozvíjať a zlepšovať konkurencieschopnosť celého regiónu.

Spracovatelia ďakujú všetkým členom komisie, ktorí osobne viedli interview v podnikoch. Zároveň ďakujú všetkým 38 zamestnávateľom, ktorí svojimi názormi a námietkami prispeli k poznaniu situácie a perspektív mesta Bardejova tak, ako ich vnímajú riaditelia a riaditeľky podnikov, ktoré v meste investujú, dávajú miestnym ľuďom prácu a predávajú v Bardejove vytvorené hodnoty.